

Jozef Jurko

Spolupútnici druhej polovice 20. stornia - sv. Ján Pavol II. a Boží služobník Štefan Wyszyński

Nurt SVD 49/1 (137), 25-40

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Spolupútnici druhej polovice 20. stornia - sv. Ján Pavol II. a Boží služobník Štefan Wyszyński

Jozef Jurko

jurko@ktfke.sk

1973 bol vysvätený za kňaza. Licenciát teológie získal 1997 a doktorát teológie 1999 na PAT Kraków. Od 2006 profesor teológie v Košiciach na Teologickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku, kde prednáša: Druhý Vatikánsky Koncil a fundamentálnu teológiu. Je autorom vyše 300 vedeckých a dušpasterských článkov i publikácií, napr. *Cirkev v katechizme Katolíckej cirkvi* (1997); *Synopsa Dokumentov 2. Vatikánskeho Koncilu* (1998); *Druhý Vatikánsky Koncil a Slovensko* (1999); *Myšlienkové rezonancie II. Vatikánskeho Koncilu na Slovensku* (2007); *Reflexia uskutočňovania koncilových reforiem v oblasti liturgie v košickej partikulárnej cirkvi* (2009); *Spirituálne fenomény ovplyvňujúce súčasnosť* (2010); *Rozhľadenie v religionistike* (2011); *Rozhľadenie v teológii* (2012); *Rozhľadenie v Druhom Vatikánskom Koncile* (2012).

Vtakmer všetkých životopisoch sv. Jána Pavla II. sa spomínajú drobné epizódy z jeho života, ktoré výstižne dotvárajú jeho osobnosť. K takýmto situáciám možno zaradiť jeho relax na lyžovačke. Využíval príležitosti v zimnom čase ako kňaz, biskup, ale aj ako kardinál, aby kvôli zdraviu aktívne oddychoval lyžovačkou na horských svahoch. V talianskych alpských strediskách vyvolával ako kardinál veľké počudovanie. Pri nejakej príležitosti s jemu príslovecným žartovným tónom mal povedať, že v Poľsku polovica kardinálov lyžuje. No vedelo sa, že v Poľsku boli len dvaja kardináli: Wyszyński a Wojtyła. Podľa inej verzie to bolo trochu ináč situované. Vtedy mal kardinál Wojtyła povedať: v Poľsku 40 percent kardinálov lyžuje. Nejaký novinár povedal, že

Poľsko má predsa len dvoch kardinálov, a vtedy sa dal počuť kardinál Wojtyła: zaiste, ale ks. kardinál Wyszyński, Prímas Poľska, ten má 80 percent. Vždy dával väčšiu poctu prímasovi¹.

Veľké osobnosti Katolíckej cirkvi Poľska

Aj z týchto strohých epizód možno postrehnúť postoj sv. Jána Pavla II. k osobnosti kardinála Štefana Wyszyńského. On bol ten, ktorý vzal v Poľsku na seba zodpovednosť v tvrdých časoch pre Katolícku cirkev po Druhej svetovej vojne, aby ako prímas spravoval Božiu cirkev. Kardinál Wyszyński bol vekom starší od Wojtyły, starší i účasťou na kňazskej službe, ale aj zaradením k biskupskej službe v Cirkvi.

V Poľsku prebehol proces kanonického skúmania života kardinála Štefana Wyszyńského a teraz už prebieha druhá fáza, ktorej sa hovorí vatikánska, kde má označenie Boží služobník Štefan Wyszyński. V mnohých hodnotných publikáciách o sv. Jánovi Pavlovi II. sú spomenuté momenty a situácie, ktoré pomerne výstižne prezentujú obe veľké osobnosti Katolíckej cirkvi a Poľska ako spolupútnikov v druhej polovici 20. storočia, ktorí mali veľký vplyv na prevratné a historické pohyby v celej ľudskej spoločnosti.

V uznávanej trojdielnej knihe o pápežovi Jánovi Pavlovi II. možno nájsť niektoré miesta, kde autor okrem hlavnej osobnosti približuje osobnosť kardinála Wyszyńského. V prvom diele sa spomína pôsobenie kňaza Wyszyńského v čase okupácie, keď svoju kňazskú činnosť vykonával pod krycím menom sestera Cecília². Mladý kňaz Wyszyński sa v roku 1945 vrátil do seminára vo Włocławeku v nádeji, že nejako nadviaže na svoju pedagogickú pôsobnosť, no v marci 1946 pápež Pius XII. vymenoval Wyszyńského za lublinského biskupa. Dňa 12. mája 1946 bol v kláštore na Jasnej Góre v Čenstochovej vysvätený za biskupa. V Lubline pôsobil pomerne krátko. Po dva a pol roku, 12. novembra 1948, Pius XII. vymenoval štyridsaťsedemročného biskupa Wyszyńského za gnieznovského a varšavského arcibiskupa a za prímasa Poľska³.

Tak ako v celej východnej časti Európy polovica 50. rokov bola ťažko skúšajúcim obdobím pre Katolícku cirkev, tak bola situácia ťažká aj v Poľsku, ktoré sa malo profilovať cez tzv. ľudovú demokraciu ku komunistickému červenému zajtrajšku. Ústava Poľskej ľudskej re-

¹ Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, Bratislava, 2000, s. 217; Porov. K. Pietatowski, *Ušmiech Jana Pavla II*, Poznaň 1994, s. 30.

² Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 54.

³ Porov. ibidem, s. 88.

publiky v roku 1952 zaviedla odľuku Cirkvi od štátu, čo si však režim interpretoval tak ako v celej východnej Európe, že Cirkev ostane podriadená diktatúre štátnej moci. Nastupujúci komunisticko ladený režim vyvíjal čoraz väčší tlak na katolícku publikačnú činnosť, zaviedol obmedzenia počtu výtláčkov a cenzúru. Následne zatvoril niektoré semináre. Vyvrcholilo to v máji nasledujúceho roka 1953, keď vládni činitelia vyhlásili, že len štát bude môcť menovať a odvolávať biskupov a kňazov a predloží požiadavky, aby sa všetci kňazi podriadili novému režimu a zložili prísahu vernosti Poľskej ľudovej republike. Pre kardinála Wyszyńskiego a ostatných biskupov to bola posledná kvapka, ktorou pretiekla miera trpezlivosti. Tieto represie do cirkevného života si vyžiadali odozvu⁴.

Vlastizrada?

Prímas Wyszyński v kázni plného zápalu pre obranu práv Cirkvi v Katedrále sv. Jána vo Varšave „hodil režimu rukavicu“ svojou výzvou, keď otvorene povedal: „učíme sa, že treba dávať cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo je Božie. Ale keď si cisár sadne na oltár, jednohlasne voláme: To sa nesmie!“ Poľskí biskupi sa pod vedením Wyszyńskiego stretli v Krakove a vydali zásadné vyhlásenie na obranu nezávislosti Cirkvi, ktoré sa končí slovami: „Nesmieme dať to, čo je Božie, na oltár cisárovi. *Non possumus!* (Nemôžeme!)“. Toto vyhlásenie sa stalo veľmi citované a konzultované na všetkých úrovniach⁵. Vládnuca strana označila vyhlásenie za vlastizradu, lebo sa to chápalo ako útok na ústavu. Bolo to spúšťačom brachiálnych opatrení, ktorými sa vládny systém „vyfarbil.“ Preto v noci z 25. na 26. septembra 1953 kardinála Štefana Wyszyńskiego zatkli a internovali najprv v bývalom kláštore v severozápadnom Poľsku, neskôr v inom kláštore smerom na juh. Z nedobrovoľnej internácie ho prepustili až v roku 1956, keď ho nová vláda, na čele ktorej bol Wladyslaw Gomułka, a ktorá uprostred vzbúr a nepokojov čelila sovietskej invázii, pozvala späť do Varšavy⁶.

Dňa 23. júla 1951 zomrel kardinál Adam Štefan Sapieha, krakovský sídelný arcibiskup. Svätá stolica chcela vymenovať za Sapiehovho nástupcu arcibiskupa Eugénia Baziaka, ale vládna moc to rázne odmietla. Bol to práve arcibiskup Baziak, ktorý prozreteľné videl,

⁴ Porov. T. Szulc, *Jan Pavel II. Životopis*, Praha 1995, s. 126-135; porov. Z. Śliwowa, *Z Zuzeli na stolice prymasów*, Warszawa 2001, s. 73-78.

⁵ Porov. Z. Śliwowa, *Z Zuzeli...*, op. cit., s. 145-146.

⁶ Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 115; porov. Z. Śliwowa, *Z Zuzeli...*, op. cit., s. 79-89.

že kaplán z farnosti sv. Floriána v Krakove má schopnosti, aby mohol pokračovať štúdiách, aby raz mohol učiť na univerzite⁷.

„Mám len tridsaťosem rokov“

V horúcom lete 5. augusta 1958, krakovský kňaz Karol Wojtyła dostal list, podľa ktorého sa mal čo najskôr hlásiť u prímasa kardinála Wyszyńskiego vo Varšave. Karol Wojtyła vstúpil do kancelárie prímasa, a tam ho kardinál Wyszyński informoval o tom, že pápež Pius XII. ho už 4. júla vymenoval za titulárneho biskupa Ombi a za pomocného biskupa arcibiskupa Baziaka. Kňaz Karol pohotovo namietol: „Vaša Eminencia, som príliš mladý, mám len tridsaťosem rokov.“ Kardinál odpovedal s jemným závanom irónie. „Je to slabosť, ktorej sa rýchlo zbavíte. Prosím vás, aby ste neodporovali vôli Svätého Otca.“ Wojtyłovi nezostávalo nič iné, ako ponuku prijať⁸.

Je známe, že v roku 1962 ako neznámy krakovský pomocný biskup Karol Wojtyła sa zúčastnil Druhého vatikánskeho koncilu, kde sa dostal do pozornosti odborníkov v cirkevných kruhoch, ale aj médií, svojimi postojmi a príspevkami. V roku 1965, keď sa koncil končil, stal sa mladý biskup z Krakova už vnímanou osobnosťou pre svoju erudíciu, ale ostával v tieni v porovnaní s osobnosťou svojho prímasa kardinála Wyszyńskiego⁹. Po skončení koncilu sa Poľsko pripravovalo v roku 1966 osláviť milénium svojho kresťanstva. Udalosť, na ktorú chcel prímas Wyszyński pritiahnuť biskupov a katolíckych predstaviteľov z celého sveta vrátane pápeža Pavla VI. vyvolala veľký rozruch listom. Tento list bol adresovaný nemeckej Cirkvi z 18. novembra 1966. Koncipovať ho pomáhal aj Wojtyła, lebo z veľkej časti zhŕňal ťažkú, zložitú históriu vzťahov medzi Nemeckom a Poľskom. Poľskí biskupi nebojácne opisali bolestné utrpenie, ktoré Poliakom spôsobili Nemci, no zároveň mali slová uznania, že aj Nemci si mnoho vytrpeli od Poliakov. Tento originálny list sa končil slovami výzvy: „Odpúšťame vám a prosíme vás o odpustenie“¹⁰.

Začiatkom leta dňa 15. júna 1962 zomrel arcibiskup Eugen Baziak, ale vymenovanie Karola Wojtyłu za arcibiskupa podpísal pápež Pavol VI. až 30. decembra 1963 a zverejnené bolo až dňa 19. januára

⁷ Porov. T. Szulc, *Jan Pavel II...*, op. cit., s.136-138.

⁸ S. Oder, S. Gaeta, *Prečo svätý?*, Bratislava 2010, s. 35-36.

⁹ Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 150; porov. P. Zuchniewicz, *Ojciec wolnych ludzi*, Kraków 2011, s. 293-296.

¹⁰ Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 168; porov. M. Maliński, *Celý Tvuj*, Praha 1990, s. 200-205.

1964. Vďaka nebojácnemu postoju kardinála Štefana Wyszyńského sa poľskí katolíci mohli tešiť takej slobode vierovyznania, že im ju mohli závidieť susedia z okolitých krajín Litvy, Československa a Ukrajiny¹¹.

Pavol VI. zriadil Biskupskú synodu, aby konkrétnym spôsobom aplikoval do života skutočnosť ohlásenú *Dogmatickou konštitúciou o Cirkvi* na II. vatikánskom koncile, že katolícki biskupi sveta tvoria „kolégium“ s rímskym biskupom a pod jeho vedením. Arcibiskup Karol Wojtyła sa na prvom stretnutí synody v roku 1967 nezúčastnil, hoci ho poľský episkopát delegoval na toto zasadanie Cirkvi. Vláda totiž kardinálovi Štefanovi Wyszyńskému nedovolila vycestovať, a preto arcibiskup Wojtyła solidárne na protest odmietol opustiť krajinu bez najvyššieho predstaviteľa poľskej Cirkvi¹².

Sloboda Cirkvi pri ohlasovaní evanjelia

K tomuto postoju arcibiskupa Wojtyły, keď kardinálovi Wyszyńskému odmietli vydať pas do Ríma na zasadanie Biskupskej synody, arcibiskup Wojtyła na znak solidarity s prímasom cestu tiež odriekol. Tú sa ukázala veľkosť tohto muža viery, ktorý týmto rozhodnutím zmaril plány komunistických predstaviteľov. Keďže tento zámer dostať sa do ich stretu nevyšiel, tak použili mašinériu mediálnych fám, kde kardinála Wyszyńského označovali ako vlastenca, ktorý dobré rozumie situácii v Poľsku a o kardinálovi Wojtyłovi sa šírilo, že je internacionalista, ktorý nevie pochopiť situáciu v Poľsku. Začali sa cieľiť intrigy na kardinála Wojtyłu, ktorý na ne nereagoval, lebo netúžil po konfrontácii alebo po otvorenom boji. Je potrebné si všimnúť, že Wojtyła sa usiloval o vecný dialóg, ktorý sa opieral sa o stále argumenty: sloboda Cirkvi pri ohlasovaní evanjelia, vedenie apoštolskej činnosti, sloboda človeka v individuálnom, spoločenskom, duchovnom i materiálnom rozmere. Často zdôrazňovaná sloboda človeka predstavovala aspekt, ktorý nenávideli komunisti. Infikovaná nenávisť, ktorej terčom sa stával každý, kto slobodu zdôrazňoval. Práve pre túto slobodu v Poľsku dochádzalo k protestným prejavom. Stálo sa to v roku 1956 v Poznani, kde boli hrdinami robotníci tak, ako v roku 1968 študenti a intelektuáli, ale aj v roku 1970 pri Baltskom mori opäť manifestoval pracujúci ľud. Tieto akcie kardinál Wyszyński označil za „malé

¹¹ Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 178; J. Moskwa, *Pápež, ktorý zmenil svet*, Bratislava 2005, s. 41; porov. M. Maliński, *Celý Tvuj*, op. cit., s. 131-136.

¹² Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 208; porov. M. Maliński, *Celý Tvuj*, op. cit., s. 138-139.

revolúcie“¹³. Boli to vyprovokované akcie, ktoré prezentovali pomaly rozpad marxistickej ideológie a poľskej verzie reálneho socializmu. S rastúcou frekvenciou takýchto akcií sa objavovali represívne prostriedky, ktoré sa ďalej vyhrocovali, lebo pribúdali ľudia, ktorí v podmienkach obmedzovanej slobody hľadali pomoc u kardinála Wojtyły¹⁴.

Významnú osobnosť, ktorú nemožno prehliadnuť pri charakteristike oboch osobností, bol a zaostane jeho osobný sekretár a súčasný kardinál v Krakove Stanisław Dziwisz, ktorý to vyjadril takto:

„(...) počas všetkých miléniových slávností stál Karol Wojtyła vždy po boku kardinála Wyszyńskiego. Zotrvával pri ňom, hoci vždy v úzadí: pozorný, starostlivý, prímasovi priznával prvenstvo. Bol to výrečný prejav hlbokéj úcty, ktorú krakovský metropolita prechovával voči prímasovi, a dôkaz, že medzi nimi neexistoval nijaký spor, nijaké rozdelenie. Štátne orgány medzi týchto dvoch predstaviteľov poľskej cirkevnej hierarchie chceli zasiať neporozumenie, postaviť ich proti sebe. O to väčší arcibiskup Wojtyła ostával absolútne verný prímasovi a zo všetkých síl sa snažil jasne a zreteľne ukazovať jednotu v napredovaní po tej istej ceste. Navštevoval ho počas prázdnin, otvorene ho v ťažkých chvíľach podporoval, často sa stretávali. Nevideli to iba štátne orgány. Možno v presvedčení, že je to presne naopak, to nebrali na vedomie“¹⁵.

Rozdielnosti, ktoré spájali

Wojtyła obdivoval Wyszyńskiego skalopevný postoj, jeho nepodplatiteľnosť, oddanosť povinnostiam a sociálnej spravodlivosti. Keďže bol odchovancom Sapiehovej tradície, celkom prirodzene obdivoval Wyszyńskiego ako druhého *páter patriae* v ťažkých časoch. Zároveň však išiel vlastnou cestou v kritike režimu a kultúrneho odporu, napríklad prostredníctvom *Tygodnika Powszechného*, ktorému Wyszyński niekedy nevedel prísť na chuť. Wyszyńskiego snaha o jednotný front občas viedla k tomu, že unáhľene odmietal iné názory; Wojtyła bol zas človek, ktorý sa inštinktívne usiloval spojiť ľudí s odlišnými názormi. Wyszyński nedôveroval intelektuálom a nazdával sa, že sku-

¹³ S. Dziwisz, *Život s Karolom*, Trnava 2007, s. 37; porov. Z. Śliwowa, *Z Zuzeli...*, op. cit., s. 90-105.

¹⁴ S. Dziwisz, *Život...*, op. cit., s. 36; porov. P. Zuchniewicz, *Ojciec...*, op. cit., s. 305-312.

¹⁵ *Ibidem*, s. 35; *ibidem*, s. 283-288.

točnou pokladnicou národnej cti je viera jednoduchého ľudu; Wojtyła, ktorý síce veľmi dobre vedel, že intelektuáli vedia byť nespoľahliví, si myslel, že v poľskej Cirkvi je priestor pre kritickú inteligenciu i pre ľudovú nábožnosť. No kardinál Wojtyła sa z dôvodov lojality i taktickej prezieravosti vedome rozhodol, že zostane v prímasevom tieni vždy, keď sa spoločne objavia na verejnosti¹⁶.

Okrem toho mal Karol Wojtyła ako biskup vlastný štýl práce, vlastný postoj k súčasným udalostiam a vlastnú taktiku v rámci miestnej cirkvi, za ktorú niesol zodpovednosť. Krakovský arcibiskup zapôsobil na arcibiskupa Agostina Casaroliho počas jeho diplomatickej návštevy Krakova napodiv ako „teoretik“ boja „medzi komunizmom a kresťanstvom“, a nie ako človek, ktorý sa zaujíma o konkrétne politické problémy, a zapôsobil naňho aj zdržanlivo. To, čo Casaroli vnímal ako Wojtyľovu zdržanlivosť, bol v skutočnosti odlišný prístup k celkovej otázke vzťahu Cirkvi: sveta politickej moci. Podľa Wojtyły však politické rozhovory sotva mohli priniesť nejakú zmenu¹⁷.

Vo vyjadrení súčasného kardinála Stanislava Dziwisza možno čítať, že stranícki a vládni predstavitelia nechceli pripustiť možnosť, aby sa nástupcom kardinála Wyszyńského na mieste prímasa mohol stať kardinál Wojtyła. Začali registrovať jeho tichý, skrytý, a pritom účinný boj proti komunizmu. Začiatkom týchto špekulácií bolo zvolenie Karola Wojtyły za krakovského arcibiskupa, ako to napísal súčasný krakovský kardinál:

„Predstavitel' komunistickej strany Zenon Kliszko si verejne pripisoval zásluhu za navrhnutie jeho kandidatúry, keď boli zamietnuté dva zoznamy ľudí, ktorých navrhol kardinál Wyszyński, a na ktorých Wojtyľovo meno nefigurovalo. Nie bez opodstatnenia sa možno domnievať, že prímase to robil cieľne, aby nestratil šancu človek, ktorého na toto miesto považoval za najvhodnejšieho. Myšlienka postaviť proti sebe dvoch najvýznamnejších cirkevných predstaviteľov v Poľsku sa vrátila po miléniových slávnostiach v roku 1967, po vymenovaní Karola Wojtyły za kardinála. Arcibiskup bol práve na pastoračnej návšteve vo farnosti Brzezine, keď tlač a rozhlas priniesli túto správu... Keď arcibiskupa Wojtyły vymenovali za kardinála, L'Unita, denník Talianskej komunistickej strany, v korešpondencii z Varšavy napísal, že udelenie tohto titulu mohlo

¹⁶ Porov. T. Szulc, *Jan Pavel II...*, op. cit., s. 154-159; porov. Z. Śliwowa, *Z Zuzeli...*, op. cit., s. 105-119.

¹⁷ Porov. M. Maliński, *Celý Tvuj*, op. cit., s. 240-244.

«znamena» začiatok konca alebo aspoň prehodnotenie vedúceho postavenia kardinála Wyszyńskiego v Cirkvi v Poľsku“¹⁸.

Z písomného vyjadrenia kardinála Dziwisza je možné vidieť, že tajné služby neskôr predstavili svoju stratégiu, ktorej cieľom bolo urobiť všetko, aby sa vniesol rozkol medzi oboch hodnostárov. V týchto konšpiratívnych trikoch boli komunisti veľkí majstri, lebo vedeli, že týmito spôsobmi na všetkých úrovniach možno ničiť jednotu v Cirkvi. Známe sú ich praktiky, že ju rozbíjali oddeľovaním kňazov od biskupa, ale veľmi sa im to nedarilo, lebo len niektorí jednotlivci z rôznych príčin podľahli a postavili sa na stranu takzvaných vlasteneckých kňazov. Stranícky systém skúšal svoje metódy v rôznych variantoch tak, ako sa usiloval rozbiť jednotu na vrchole cirkevnej hierarchie. Kardinál Dziwisz to formuloval tak, že keď prímás vytyčoval smer a profil činnosti v Cirkvi, kardinál Wojtyła sa zaoberal pevnými teoretickými fundamentmi. Prímás sa celkom venoval Cirkvi a spoločensko-politickej situácii v Poľsku, druhý, mladší a lepšie jazykovo vybavený, vizitoval Poliakov žijúcich v zahraničí¹⁹.

Nenápadný intelektuál

Na kardinálovi Wyszyńskom bolo badať rastúcu úctu voči Karolovi Wojtyłovi. Prímás oceňoval Wojtylu ako sprostredkovateľa s intelektuálmi i ako obratného vyjednávača, ktorým sa ukázal v niekoľkých kritických situáciách v Krakove. Oceňoval aj to, že mu Wojtyła preukazoval úctu, ktorá bola jednak osobná a úprimná a jednak politicky podfarbená. Keď Wojtylu vymenovali za kardinála, jeho prvým krokom bola návšteva Wyszyńskiego. Neskôr prekazil ďalší pokus vlády vniesť medzi týchto dvoch mužov rozkol, ku ktorému mal tentoraz dopomôcť zrejme nič netušiaci Charles de Gaulle. Keď de Gaulle prišiel v roku 1967 na oficiálnu návštevu Poľska, pod tlakom poľskej vlády vyňal zo svojho programu návštevu prímasa. Keď neskôr počas návštevy Poľska generál prišiel do Krakova, kardinál Wojtyła bol „zanepřázdnžený“. Veľkého Charlesa privítal vo Wawelskej katedrále sakristián. Takýmto spôsobom prejavoval úctu voči prímasovi vyše desať rokov. Pri jednom z Wyszyńskiego najväčších víťazstiev, návšteve poľských cirkevných predstaviteľov v západnom Nemecku v septembri 1978, bol Wojtyła taký nenápadný, že ho sotva vidieť na fotografiách z tejto historickej udalosti.

¹⁸ S. Dziwisz, *Život...*, op. cit., s. 36; porov. T. Szulc, *Jan Pavel II...*, op. cit., s. 168-172.

¹⁹ Porov. ibidem, s. 37; porov. T. Szulc, ibidem, s. 177-179.

Muž, o ktorom si mysleli, že je nenápadný intelektuál, sa stal charizmatickou verejnou osobnosťou. O tom, ako to naozaj je, vedela veľmi dobre poľská štátna bezpečnosť i jej nadriadení z KGB. Priam ich desila predstava, že by sa Wojtyła mohol stať Wyszyńského nástupcom ako prímás. Ako sa ukázalo, táto ich obava bola najmenšia zo všetkých²⁰.

Celú túto zamotanú situáciu vyriešilo zvolané konkláve v októbri roku 1978. Je viacero interpretácií tejto udalosti. Jednu z nich ponúka už spomínaný a úznavaný publicista: „Kardinál Franz König prišiel do konkláve rozhodnutý podporovať netalianskeho pápeža. Deň predtým sa rozprával so svojím starým priateľom kardinálom Wyszyńským a povedal mu: „Konkláve sa začína zajtra; kto je tvojím kandidátom?“ Prímás odvetil, že nemá kandidáta. König pokračoval: „Nemohlo by mať Poľsko vlastného kandidáta?“ Wyszyński odvetil: „Božemôj, máš vari pocit, že by som mal ísť do Ríma? To by bolo víťazstvo komunistov.“ Koenig povedal: „Nie ty, ale ten druhý...“ A na to prímás povedal: „Nie, ten je príliš mladý a neznámy, ten nebude pápežom...“ Prímás však Königa nepresvedčil. Wyszyński očividne nedocenil fakt, že Wojtyła už bol známou postavou na medzinárodnej katolíckej scéne. König bol presvedčený, že pápež spoza železnej opony by dokázal prekonať „rozdielnosť v myslení“, ktorá panovala vo svete po 2. svetovej vojne, preto začal presvedčať ostatných kardinálov. Spočiatku reagovali chladne, no postupne sa im zdal Königov návrh prijateľnejší než ďalšia patová voľba medzi talianskymi kandidátmi. Wojtyła nebol neznámy, ako to tvrdil poľský prímás“²¹.

Slová na Petrovom stolci

Po voľbe a pri slávnostnej inštalácii dňa 23. októbra 1978 sa bude stále vynárať nezabudnuteľné stretnutie pre poľských pútnikov, kde sa nový pápež Ján Pavol II. prihovoril nezabudnuteľne kardinálovi Wyszyńskému: „Ctihodný a milovaný kardinál prímás, dovoľ, aby som ti povedal, na čo teraz myslím. Poľský pápež, ktorý dnes, plný bázne Božej, ale aj plný viery, začína nový pontifikát, nebol by teraz na Petrovom stolci bez tvojej viery, ktorá odolala aj väzeniu a utrpeniu...“. Keď chcel Wyszyński pred pápežom pokľaknúť a pobožkať jeho prs-

²⁰ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 217-219; porov. T. Szulc, *Jan Pavel II...*, op. cit., s. 180-188.

²¹ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 238; porov. M. Maliński, *Celý Tvuj*, op. cit., s. 50-57; porov. T. Szulc, *Jan Pavel II...*, op. cit., s. 206-212; porov. G. Knopp, *Vatikán, moc pápežov*, Bratislava 2003, s. 281-282.

teň, Ján Pavol II. vstal a objal ho. V tomto objatí dvoch mužov Cirkvi bolo povedané všetko²². A hoci bol prímás excelentne v popredí, pápež nezabudol ani na ďalších svojich krajanov – vrátane poľských komunistov – a na ich miesto v tejto veľkej dráme ľudských dejín, ktoré sa podľa neho odohrávajú podľa Božieho scenára. Všetci, povedal pápež, sú súčasťou čohosi väčšieho, čo sa vymyká ľudskému rozumu. Je to poľský patriotizmus, ktorý nemá nič spoločné s obmedzeným nacionalizmom a šovinizmom. To, čo cítia, vyviera zo zákona srdca a svedčí o vznešenosti ľudského ducha, ktorý bol veľakrát počas našej zložitej histórie ťažko skúšaný²³.

Pri návšteve Poľska

Ani jeden hrdina poľských dejín – ani kráľ Jan III. Sobieski, Tadeusz Kościuszko či Józef Piłsudski – nevstúpil do Varšavy tak ako Ján Pavol II. 2. júna 1979. Teraz vďaka pápežovi Varšava ožila navonok i duchovne. Staré Mesto lemovali státisíce mužov, žien a detí v päť až desaťradoch a mávali malými poľskými a vatikánskymi zástavkami. V tomto obrovskom dave, ktorý sa musel zdržiavať na miestach určených cirkevnými organizátormi, nevládol chaos, iba radosť a jasot. Podomácky zhotovená výzdoba zmenila mesto na nepoznanie. Okná a balkóny monotónnych panelákov pozdĺž trasy, ktorou Ján Pavol II. prechádzal, sa zmenili na hotové kaplnky a oltáre vyzdobené kvetmi, vlajkami a pápežovými podobizňami. Pápež a prímás Wyszyński, sprevádzaní tónmi pápežskej hymny a chválospevom *Gaude Mater Polonia* (Raduj sa, Matka Poľska) pomaly kráčali k hrobu neznámeho vojaka na námestí. Akýsi párik mladých ľudí podal pápežovi kyticu, ktorú položil na hrob predtým, ako pokľakol a mlčky sa pomodlil. Pobožkal hrob, zapísal sa do pamätnej knihy (Poľskému neznámemu vojakovi – Ján Pavol II.) a odišiel do stanu, kde sa obliekol do slávnostného rúcha, v ktorom slúžil omšu²⁴.

Po Slove Božom zavládlo v obrovskom dave hlboké ticho. Vodca poľskej komunistickej strany Edward Gierek sa nervózne prizeral z hotelového okna na námestí. Spolu s ďalšími uvažoval: Čo povie? Čo

²² Porov. G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 254; P. Zuchniewicz, *Ojciec...*, op. cit., s. 336-344.

²³ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 238; porov. M. Maliński, *Celý Tvuj*, op. cit., s. 50-57; porov. T. Szulc, *Jan Pavel II...*, op. cit., s. 206-212; porov. G. Knopp, *Vatikán, moc pápežov*, Bratislava 2003, s. 281-282.

²⁴ Š. Labo, *Lietajúci pútnik dvadsiateho storočia I*, Bratislava 1997, s. 25-30; porov. Š. Senčík, *Ján Pavol II...*, op. cit., 1990, s. 158-171.

si dovoľí povedal... Ján Pavol II. hľadel na more napätých tvári, chvíľu mlčal – a potom povedal hádam najlepšiu kázeň vo svojom živote. Spevom známej poľskej piesne: „My chceme Boha, my chceme Boha...“, ale aj záver ostal pamätným pre všetkých, keď pápež volal: „Zošli svojho Ducha... a obnovená bude tvárnosť zeme, tvárnosť tejto krajiny!“²⁵

Pokiaľ ide o Cirkev, povedal, že netúži po privilégiách, ale iba po slobode, aby mohla uskutočňovať svoje evanjelizačné a mravné poslanie. To bolo celých tridsať rokov programom muža vzácnych kvalít, kardinála Štefana Wyszyńského, poľského prímasa. Podporoval tento prímasov program, keď bol krakovským arcibiskupom, a bude ho podporovať aj naďalej. Pripomínajúc zodpovednosť, ktorá spočíva na pleciach jeho komunistických hostiteľov pred históriou a pred vlastným svedomím, Pápež, syn tej istej vlasti dal jasne najavo, že bude v tomto smere bdely: Dovoľte mi, aby som naďalej pokladal Poľsko za vlastné a naďalej sa cítil občanom tohto štátu... Dovoľte, aby som naďalej cítil, myslel a dúfal ako Poliak²⁶.

Keď prehovoril prímás Wyszyński a povedal vo svojej reči: Utešili ste naše srdcia svojou živou vierou..., bolo vidieť, ako si pápež utiera slzy. Potom Ján Pavol II. pobožkal zem, od ktorej sa moje srdce nikdy nebude môcť odtrhnúť, nasadol do lietadla LOT poľských aerolínií a odletel do Ríma²⁷.

Mnohí poľskí biskupi vrátane prímasa Wyszyńského iba pomaly chápali význam toho, čo sa medzitým dialo v Gdansku, lebo azda len biskup Kaczmarek poznal znaky čias. Možno to pozorovať z toho, že prímás vo svojej kázni v Čenstochovej 15. augusta 1980 na sviatok Nanebovzatia Panny Márie spomenul gdanský štrajk iba v nepriamych narážkach, no vyzdvihol „zázrak na Visle“ roku 1920, veľké víťazstvo maršala Piłsudského nad Červenou armádou. Následne aj 17. Augusta 1980 v kázni vo Wambierzyciach, mariánskej svätyni v Dolnom Sliezsku, sa prímás zmienil o mukách a nepokoji národa a o tých robotníkoch, ktorí túžia po sociálnych, morálnych, ekonomických a kultúrnych právach. Scenzurovanú verziu kázne – bez narážok na „nepokoj“, zato s dôrazom na volanie po „pokoji a rozvahe“ – vysielala varšavská televízia 20. augusta 1980.

²⁵ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 276; porov. M. Walsh, *Jan Pavel II*, op. cit., s. 61-66; P. Zuchniewicz, *Ojciec...*, op. cit., s. 346-348.

²⁶ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 288; porov. C. Redina, *Príběhy pápežu. Dějiny a tajemství*, Praha 2005, s. 668-676.

²⁷ Š. Labo, *Lietajúci pútnik...*, op. cit., s. 31-36; porov. T. Szulc, *Jan Pavel II...*, op. cit., s. 225-238.

Dňa 28. marca 1981 poslal Ján Pavol II. kardinálovi Wyszyńskému posolstvo, v ktorom sa v súvislosti s 31. marcom 1981 vyslovil skôr za dialóg ako za konfrontáciu. Ak sa vláda nezaviaže dodržiavať princípy, ktoré sa dosiahli vzájomnou dohodou minulú jeseň, o obnove národa nemôže byť ani reči. Pokiaľ ide o východného suseda, pápež trval na tom, že Poliáci majú nepopierateľné právo riešiť si svoje problémy sami, vlastnými silami. A znovu v duchu pokľakol spolu s prímasom pred obrazom Panny Márie čenstochovskej, ktorý sme dostali na obranu nášho národa, a znovu vkladám do jej rúk tento ťažký a dôležitý okamih v živote našej spoločnej vlasti...²⁸. Pápežovo posolstvo podčiarkol prímas na stretnutí s členmi Celonárodného koordinačného výboru Solidarity vo svojej rezidencii 28. marca 1981, kam si ich pozval (už bol vážne chorý na rakovinu), aby ich požiadal o sebadisciplínu. Wyszyński rázne podporoval vidiecku Solidaritu, bol však presvedčený, že je v národnom záujme, aby sa plánovaný generálny štrajk neuskutočnil... Wałęsa bol okamžite obvinený zo zrady a niekoľko členov vedenia celonárodnej Solidarity rezignovalo. Hoci bolo vojenské cvičenie „Sojuz 81“, ktoré Sovietsky zväz uskutočňoval na poľských hraniciach, pravdepodobne len neškodnou demonštráciou sily, hrozba vyhlásenia stanného práva v Poľsku bola reálna. Určite bola reálna pre pápeža Jána Pavla II. a pre poľského prímasa, ktorí podľa toho aj konali...

Atentát

Mnohí sa tešili na pápežovu všeobecnú audienciu, ktorá sa mala konať 13. mája 1981 o 17.00 na Námestí sv. Petra... presne o 17.13 začuli čudný zvuk. V tej chvíli vzlietli do večerného vzduchu stovky holubov. Mehmet Ali Agca, stojaci za prvým radom pútnikov pri jednej z drevených bariér, dvakrát vystrelil na pápeža z poloautomatického brovningu raže 9 mm Jána Pavla II. zasiahla guľka do brucha a zrútil sa do náručia svojho sekretára monsignora Stanislava Dziwisza. Fotografia nehybného pápeža obletela v ten deň celý svet a miliónoch ľudí pripomínala obraz Krista sňatého z kríža²⁹.

Na začiatku mája 1981 atentát na pápeža Talianmi otriasol, a v závere mája tiež odchádzanie kardinála Štefana Wyszyńskiego, vodcom katolíckej cirkvi v Poľsku v časoch komunistického prenasledovania, ktorý práve zomieral na rakovinu³⁰. Svet viac rás zdržal dych,

²⁸ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 85-86.

²⁹ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 87; porov. Š. Labo, *Lietajúci pútnik...*, op. cit., s. 9-18; porov. M. Walsh, *Jan Pavel II*, op. cit., s. 96-98.

³⁰ J. Moskwa, *Pápež...*, op. cit., s. 300; porov. M. Kośmicki, *Coraz bliżej Prymasa*,

keď sa Ján Pavol II. ukázal v svojej telesnej neistote, ako to bolo 11. januára 1998, keď pápež vysluhoval pamiatku Krstu Pána túto sviatosť deťom z rozličných krajín. Je to jediná slávnosť vatikánskeho liturgického roka, ktorá sa zvyklo konať v nádhernom interiéri Sixtínskej kaplnky. Práve tu sa realizuje voľba rímskeho biskupa. V tejto unikátnej sále kardinál Wyszyński prosil Karola Wojtyłu – na čo sám Ján Pavol II. spomínal pri inaugurácii kaplnky po reštaurácii fresiek aby neodmietal prijať voľbu, ale voviedol cirkev do tretieho tisícročia kresťanstva³¹.

Pápež prišiel do Varšavy 16. júna 1983 na druhú apoštolskú návštevu a správal sa celkom inak ako v roku 1979. Keď počas uvítacích ceremónií stál so sklonenou hlavou a zachmúreným výrazom v tvári, jedna staršia žena povedala istému novinárovi: Je smutný. Rozumie. Neskôr v Katedrále sv. Jána pápež vyjadril jasne to, čo vyjadril mlčky na letisku, keď povedal, že prišiel do Poľska, aby „sa postavil pod Kristov kríž“ spolu so všetkými svojimi krajanmi a najmä s tými, ktorí teraz pociťujú trpké sklamanie, poníženie, utrpenie, ktorí majú pocit, že sú zbavení slobody, a že je pošliapaná ich dôstojnosť. Potom sa poďakoval Bohu za to, že kardinál Wyszyński nemusel byť svedkom bolestných udalostí spojených s dátumom 13. december 1981. Túto vetu cenzori z pápežovho príhovoru uverejneného v sekulárnych a katolíckych novinách vyčiarkli³².

Zádušná omša

Pred bránami nemocnice neostali ani jeho pápežské povinnosti. V Poľsku sa schýľovalo k ďalšej kríze: prímás kardinál Wyszyński umieral. Ján Pavol II. poslal monsignora Dziwisza do Varšavy, kde v dňoch 11. a 12. mája 1981 navštívil ťažko chorého kardinála. Dziwisz sa vrátil s listom v zapečatenej obálke pre pápeža. Komunikácia pokračovala telefonicky. Posledný rozhovor mali 25. mája 1981 na obed krátko po dvanástej. Wyszyński, ťažko dýchajúc, prosil pápeža o požehnanie. Akoby chcel vzdať hold tomu, čo jeho starší kolega v živote povedal a vykonal, Ján Pavol II. požehnal prímásove „ústa a ruky“. Prímás zomrel 28. mája; večer zaňho Ján Pavol II. odslúžil omšu.

[in:] A. Rastawicka-Piasecki (red.), *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, Kraków 2011, s. 256-258.

³¹ J. Moskwa, *Pápež...*, op. cit., s. 303; porov. Z. Łapiński, *Człowiek, którego czas nigdy nie oddali*, [in:] A. Rastawicka-Piasecki (red.), *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, Kraków 2011, s. 251-256.

³² G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 133.

O tri dni počúval pohrebný obrad v rozhlase. Keď sa vo Varšave kona-
la zádušná omša, v tom istom čase slúžil omšu aj on³³.

Bol to ďalší ťažký úder pre Jána Pavla II. Hoci kardinál Wyszyń-
ski nebol pre Karola Wojtyłu takou otcovskou postavou ako kardinál
Sapieha, Wojtyła Wyszyńskiego nesmierne obdivoval. Keď ho po dru-
hom konkláve roku 1978 i na svojej púti v Poľsku roku 1979 chválil,
nešlo o zdvorilostné alebo taktické gesto: myslel to úprimne a zo srdca.
Prímas zas postupne dospel k presvedčeniu, že jeho bývalý podriade-
ný je pre Poľsko a Cirkev požehnaním. Pri vzniku Solidarity sa prímas
síce neukázal v najlepšom svetle, no kríza na jar 1981 jasne ukázala, že
v Solidarite vidí budúcnosť Poľska³⁴.

Vovádza Cirkev do tretieho tisícročia

Pápež Ján Pavol II. bol viditeľne šťastný, že mal možnosť uvá-
dzať cirkev do tretieho tisícročia. Zaiste mu prišli na um slová kardi-
nála Štefana Wyszyńskiego, ktorý mu vraj počas konkláve roku 1978
mal povedať: „Ty musíš toto bremeno prijať! Musíš uviesť cirkev do
tretieho tisícročia!“ A jemu a to napriek mnohým nástrahám podarilo
aj splniť.

Svätá stolica sa pousilovala prezentovať univerzálnu povahu
Veľkého jubilea. Otvorenie Svätej brány, rituál pochádzajúci zo 16. sto-
ročia, sprevádzali zvuky afrických rohov, čím sa nadväzovalo na rohy
ohlasujúce jubileá v Starom zákone, ako aj kvetinové dekorácie a ka-
didlá z Ázie³⁵.

Pápež spomenul aj slová kardinála Štefana Wyszyńskiego, kto-
rými ho na tomto mieste vyzýval, aby v prípade zvolenia neodmietol
túto funkciu, pretože úlohou nového pápeža bude previesť cirkev do
tretieho tisícročia³⁶.

Talianskej novinárke sa podarilo urobiť nielen viacej rozhovo-
rov s pápežom, ale mohla vidieť pri tejto príležitosti vnútorné priesto-
ry pápežovho bytu, aby svojim ženským pohľadom napísala svojho
času veľmi žiadanú knihu o jeho súkromí. Pri opise jeho bytu, ktorý
bol podľa nej veľmi jednoducho zariadený oproti tomu, čo tu zvykli
mať jeho predchodcovia, bol jej postreh venovaný aj rozloženým fo-
tografiám. Dominujúce miesto mala fotografia jeho milovanej matky

³³ Porov. Z. Śliwowa, *Z Zuzeli...*, op. cit., s. 126-131.

³⁴ G. Weigel, *Svedok nádeje I*, op. cit., s. 90; P. Zuchniewicz, *Ojciec...*, op. cit.,
s. 367-369.

³⁵ J. Moskwa, *Pápež...*, op. cit., s. 208.

³⁶ Ibidem, s. 357.

Emílie, potom niektoré moderné Madony, reprodukcie ikon Panny Márie, pozláténé kríže a portrét kardinála Wyszyńského, niekdajšieho prímasa Poľska, Prímasa Tisícročia³⁷. Toto tiché, neverbálne svedectvo jasne dokumentuje úctu sv. Jána Pavla II. voči svojmu spolupútnikovi 20. storočia.

Záver

Zostáva aj pre súčasnú dobu v platnosti Ježišov výrok, že nemožno dvom pánom slúžiť, lebo sa všetko rozpadne a dom na dom sa zrúti. Zvykne sa hovoriť, že len jeden dirigent môže viesť hudobné teleso a z osobnej skúsenosti možno dedukovať, že ak sa dostanú dvaja kohúti na smetisko života, tak je tam nešťastie alebo aspoň neporiadok a disharmónia. Pri sledovaní života dvoch spolupútnikov konca 20. storočia sv. Jána Pavla II. a Prímasa tisícročia kardinála, Božieho služobníka Štefana Wyszyńského, možno vidieť, ako sa dve osobnosti vedeli uznávať, dopĺňať, rešpektovať a hlavne zodpovedne spĺňať poslanie, ktoré mali v partikulárnej cirkvi v Poľsku a celej Katolíckej cirkvi. Svedectvo života tejto dejinnej dvojice sv. Jána Pavla II. a Prímasa tisícročia kardinála, Božieho služobníka Štefana Wyszyńského, ostáva pre súčasnosť veľkým povzbudením a výzvou, usilovať sa verne kráčať za Kristom a všetko obetovať pre jeho Cirkev a nie hľadať predstíš, kariérny postup a lepšiu osobnú pozíciu v tomto svete.

~•~

JOZEF JURKO

Pielgrzymi drugiej połowy XX wieku – święty Jan Paweł II i sługa Boży Stefan Wyszyński

Streszczenie

W historii Kościoła XX wieku istnieją postaci, które zapisały się złotymi zgłoskami nie tylko w dziejach Kościoła lokalnego, ale i powszechnego. Można do nich zaliczyć dwóch wielkich Polaków, gigantów walki o wolność Kościoła – kardynała Stefana Wyszyńskiego i papieża Jana Pawła II.

Jan Paweł II nadał kardynałowi Stefanowi Wyszyńskiemu przydomek „Prymasa Tysiąclecia”, ponieważ w latach politycznego

³⁷ C. Pigozzi, *Pápež v súkromí*, Bratislava 2001, s. 49.

zniewolenia Polski okazał się niezłomnym duszpasterzem, autorytetem duchowym i moralnym dla milionów katolików. Dzięki swojej postawie i nauczaniu kardynał Wyszyński uznany został za „męża stanu” – osobowość obdarzoną charyzmatem przywódcy i zdolnością obiektywnej oceny przyszłości. Był wierny Ewangelii, Kościołowi i Ojczyźnie. Miał wielkie nabożeństwo do Maryi, której zawierzył losy Ojczyzny i Kościoła. Jego duchowość okazała się czynnikiem mobilizującym polskie społeczeństwo wierzących do bezkompromisowej wierności chrześcijańskim korzeniom Europy Wschodniej. Przy jego boku kształtował swój charakter i duchowy profil przyszły papież Jan Paweł II, który wprowadził Kościół w nowe tysiąclecie.

Słowa kluczowe: Polska, Kościół katolicki, służa Boży, komunizm, kardynał Wyszyński, Jan Paweł II.

JOZEF JURKO

**The second half of the 20th century – saint John Paul II
and the servant of God Stefan Wyszyński**

Abstract

In the history of the Church of the 20th century, there are characters inscribed in letters of gold not only in the history of the local church, but the universal one as well. Among them can be included two great Poles, giants fighting for the freedom of the Church – Cardinal Stefan Wyszyński and Pope John Paul II. John Paul II gave Cardinal Stefan Wyszyński a by-name – the “Primate of the Millennium”, because during the years of political enslavement of Poland he proved to be a staunch pastor, spiritual and moral authority for the millions of Catholics. Despite the communist dictatorship, Cardinal Wyszyński was considered as a “statesman” – personality endowed with the charism of a leader and the ability to make an objective assessment of the situation. He was faithful to the Gospel, the Church and the homeland. He had a great devotion to Mary, whom he entrusted the fate of the country and the Church. His spirituality was a factor in mobilising the Polish society of believers to the uncompromising fidelity to the Christian roots in Eastern Europe. At his side formed his character and spiritual profile the future Pope John Paul II, who introduced the Church into the new millennium.

Keywords: Poland, the Catholic Church, the servant of God, communism, Cardinal Wyszyński, John Paul II.